

Szenvedélyes visszatekintés

Orosz János életművéről

Fontos kérdés ezen írás alkalmából, hogy felidézünk-e, vagy tájékoztatunk, mégpedig azért, hogy Orosz János munkássága ismeretlen-e vagy közismert? Félek, hogy inkább az előző. Mert pedig Orosz János a XX. század második fele magyar képzőművészetének egyik legerőteljesebb festőegyénisége, aki a hatvanas évek első éveitől szinte berobbant a magyar művészetbe, a magyar festészet élvonalába, és sorra rendezte nagy visszhangokat kiváltó kiállításait. Orosz festészetéről a hatvanas években (természetesen a múlt századról van szó) divat volt vitatkozni (pl. az akkori KKI kiállítótermében 1965-ben megrendezett, olaszországi tanulmányútját követő kiállítása – *Megégett emberek* – vagy az 1968-ban a székesfehérvári Csók István Képtárban megrendezett kiállítása kapcsán), a hetvenes években (1974-ben a Fészek Galériában megrendezett *Kondor Béla emlékére* című kiállítása vagy a budapesti Csók István Galériában bemutatott agyagképei, vagy az 1979-es műcsarnoki kiállítása kapcsán), a nyolcvanas években (pl. az Ernst Múzeumban 1985-ben megrendezett kiállítását követően). Erőteljes kritikai vélemények csaptak össze kiállításai alatt és azokat követően, ellene és mellette egyaránt, s akik ellenezték művészetét, azok között sok méltatlan megítéléssel találkozunk. Ami azonban rendkívüli volt akkor (és végső soron azóta is!), hogy Orosz János visszaválaszolt. Dúltak körülötte az indulatok. Aztán teltek az évek. Ő kevesebb kiállítást rendezett, egyre többet faragott (szárba szökent szobrászi pályája is), rajzolt, utazott, s tán idővel hallgatásba is burkolózott. Aki ezt átélte, az tudja: ki is ő! Aki fiatalabb, az nem.

Orosz János nemcsak egy festő, hanem egy jelenség is, aki valamiféle őserő által hajtva robbant be a magyar képzőművészetbe. 1932-ben született. Az ötvenes évek elején lett főiskolás. Hivatalos mestere Fónyi Géza, de ami nála is fontos: az anatómiát Barcsay Jenő tanította. 1957-ben végzett. Jól indul. Az 1955-ben alapított, létrehozott Derkovits-ösztöndíjat 1959-ben kapja meg Hock Ferencsel, Gacs Gáborral együtt. 1963 remek éve: olaszországi, római ösztöndíjat nyer el, ugyanebben az évben Munkácsy-díjban részesül, s az Ernst Múzeumban meg-

FELEDY BALÁZS (1947) művészeti író. Legutóbbi könyve: *Nyerges Pál. A pannon festő* (Magyar Képek, 2014).

rendezheti első egyéni kiállítását. 31 éves. Olaszországi időszaka eredetileg két hónapra tervezett idejéből majdnem két év lett. Már azt hitték, hogy kint marad – akkori szóval: „disszidál” –, de nem, neki soha nem volt ez a szándéka (Csernus Tibor 1964-ben dönt a kint maradás mellett, és korábban, 1960-ban Konok Tamás már így határozott). Ő viszont nem sokkal később ismét kijut szeretett Itáliájába (majd még 1969-ben és 1983-ban is), s a mediterráneumnak nemcsak a művésze, de természeti világa, jelenségei is óriási benyomást tesznek rá, nagy erővel befolyásolják, s az ottani inspirációk hatására megszületik az egyik legjelentősebb műegyüttese, sorozata: a *Nap, Homok, Tenger*. E képeit mutatta be 1968-ban Székesfehérvárott, a Csók István Képtárban. Szellemi kapcsolatrendszerét jelzi, hogy a kiállítás katalógusának előszavát Csoóri Sándor írta, s a kiállítást Nagy László nyitotta meg. Igazi költői képpel, veretes szavakkal indított: „Orosz János új kiállítása a váratlan kirobbanás erejével hat, mint a nyugalmas tájszemléltre a gyorsvonat kirobogása az alagútból.” S így fejezte be: „Orosz János olyan festő, akinek hatalma van. Most örvendenünk kell, hogy leigáz művészetével, örvendenünk, hogy lakomába hív tengerre emelt asztalához, ahol aranytál a nap, és étek a szépség.” Borzongtatóan szuggesztív megfogalmazások. Orosz János figyel a világ képzőművészeti fejleményeit, ám ugyanakkor hat rá az ikon-világ művésze, majd erőteljesen a kora reneszánsz és a reneszánsz.

Művészi praxisával szimultán módon folyamatosan szellemi problémák is foglalkoztatják, s festőiségében nem erősödik a lágyság, folyamatosan jelen van a dráma. Első két kiállítása kivételével mindig címeket ad tárlatainak. 1965-ös kiállítása címe: *Megégett emberek*, később *Elveszett paradicsom*. Barátai jeles írók, művészek. Csoórin és Nagy Lászlón kívül kapcsolatba kerül Tornai Józseffel, Kósa Ferencsel, Tőkei Ferencsel, Ágh Istvánnal, Sára Sándorral. Kiállítási katalógusába 1979-ben is Csoóri Sándor ír előszót, 1985-ben Marsall László. Széles kapcsolatrendszerét jelzi az is, hogy 1989-ben a Vigadó Galériában megrendezett kiállítását Darvas Iván, a Budai Klub Galériában 2007-ben Ágh István, 2011-ben Sopronban Szokolay Sándor nyitja meg.

Nem is véletlen, hogy 1979-es nagy műcsarnoki kiállításának címe *Nagy László földi vonulása* lett. A költő 1978. január 30-án hunyt el, váratlanul, 53 éves korában. A festő – sajátos és személyes hommage-ként – a kortárs festészetben egyedülálló műsorozattal állt elő.

Orosz János 1979-ben megkapta az érdemes művész kitüntetését. 47 éves. Aztán megszületnek nevezetes *Picasso-képei*, Adyról festett mágikus portréi, Latinovits Zoltán emlékét felidéző műve. És folyamatosan készülnek látomásai, víziói a világról. Vitában áll a művészeti közélettel, kritikusokkal, Harangozó Mártával, P. Szűcs Juliannával, Vadas Józseffel, viszont Kovács Gyula 1985-ben vagy Kontha Sándor 1989-ben érzékenyen elemezte munkásságát. Sok értékes gondolattal határolhatjuk be művészetét, de ezek sorából talán a leghitelesebb az egyik jó barát, Csoóri Sándor elemzése, aki 1969-ben megjelent *Faltól falig* című kötetében így ír: „Aki csak azt festi a világról, amit lát belőle, s azt nem, amit tud róla, meghamisítja a dolgot, s az érvénytelenség csöndes pusztítását ké-

szíti elő.” Mindez általában is alapvető megállapítás a művészetéről, ám fokozottan igaz Orosz János egész életművére, aki valóban azt festi, amit tud a világról, nem hamisít, s ez által nem lesz érvénytelen. Igaz, nem szépeleg, nem idealizál. Nyers, őszinte. Nincs egyedül ebbéli művész-magatartásával a hatvanas, hetvenes években. Talán Tóth Menyhért, Schéner Mihály, Rátkay Endre vagy Galambos Tamás festészete állhat közel hozzá, ám mégis mindig magányos. Ami jellemzi őt, arra egy 1979-es nyilatkozatából hadd idézzek egy mondatot (Csoóri Sándor készített vele interjút a *Tiszatáj*-ban): „A szakma igazi szeretete nélkül nincs művészet. Vagy belátóbban fogalmazva: a szakma igazi szeretete mindig igazi szenvedéllyel párosul.” Nos, ez az: a szenvedély.

Orosz János semmit nem csinál könnyen. Lehet, hogy a hétköznapokban megfontolt, tán tud kiméret lenni, de művészetében nem. S hogy ez a művészi magatartás megőrződött idős korára is, arról a 80. születésnapja alkalmából a Budai Klub Galériában rendezett kis kiállítás is meggyőzhette a nézőt, 2012-ben. Ez természetesen csak egy kis felvillanás volt nagyon is „szélessávú” munkásságából, de bizonyos áttekintés is egyben, s ez még inkább igaz a 2015 őszen a Pesti Vigadóban megrendezett nagyszabású kiállítására, melynek – jogos – címe *Visszatekintés* volt. Az imént emlegetett szenvedély és a korábban emlegetett tudás, világról való tudás határozta meg a látottakat ezeken a tárlatokon is. A különös az, hogy a néző számára ez valamiféle disszonáns érzést okozhat, nevezetesen az, hogy szenvedélyes festő, de ez nem expresszionizmussal párosul. Indulatait szinte precízen kivitelezett képekben manifesztálja, ezek azonban mindig nyugtalanítóak. Nyugtalanítóak azért, mert harmónia és diszharmonia érzékelhető, legtöbbször együtt és egyszerre, szimultán módon tehát, s végső soron a világban valahol létező összhang felborulásáról is szólnak. Orosztól nem áll távol a groteszk megközelítés, s nála a szent éppúgy válhat profánná, mint fordítva, a profán szentté (*Íme az ember*).

Rajzai pedig egyszerűen fantasztikusak. Grafikai utalnak a művész valóságismeretére, szinte nyers őszinteségére, burjánzó és mély fantáziájára, rajzi kultúrájának összetettségére. Néha egy-egy vonal szárnyalásával képes megteremteni a lényegét, máskor ezernyi vonalfragmentum halmazából áll egybe tónusgazdag, súlyos grafikája.

S mint már jeleztük: a szobrászat iránti érdeklődése is korai. Kőbe, fába egyaránt faragva alakította ki autonóm formavilágát, amely eltér a megszokott és ismert plasztikai kompozíciós rendtől. Anatómiailag különös emberábrázolásai, finom torzításai mély emberi tartalmak kifejezését eredményezik, az elesettség, az álmodozást, az emlékezést, a cselekvést.

Orosz János különleges jelenség. A nemzet szuverén kultúrájának harcosa, akinek művészetében dinamizmus és szorongás egyaránt jelen van. S a szenvedély. Az örök szenvedély.